

OBRAZOVANJE ZA BUDUĆNOST

U zajedničkom izdanju beogradskog „Prosvetnog pregleda” i IRO „Prosveta” iz Niša objavljen je skup polemičkih tekstova, naučnih i esejističkih članaka dr Danila Z. Markovića pod zajedničkim naslovom *Obrazovanje za budućnost**.

Iako su ponuđeni tekstovi različitog nivoa opštosti i značaja — od socioloških (teorijskih) razmatranja statusa i projekcija obrazovnog procesa, preko politikoloških ocena i vrednovanja savremenog obrazovnog sistema do intervjua o aktualnim zbivanjima u našem školstvu — knjiga poseduje odlike koherentnog štiva posvećenog pojedinim od najvitalnijih pitanja sistema obrazovanja i vaspitanja. Čitava rasprava tematski je ograničena na probleme vezane za naš, jugoslovenski, prostor i to prevashodno za pitanja koja proističu iz domena visokoškolskog obrazovanja. Ne zaneamarujući ni neke psihološko-pedagoške implikacije ova knjiga se ipak, u prvom redu, bavi sistemskim pitanjima obrazovanja i vaspitanja.

Neposredne podsticaje za objavljivanje knjige najbolje objašnjava sam autor u okviru jezgrovitog predgovora. Polazeći od ocene da je sistem obrazovanja i vaspitanja u našem društvu „često menjan sa ciljem da se prilagodi potrebama društvenog razvoja i obrazovanju i vaspitanju ljudi koje je primereno savremenim civilizacijskim promenama”, autor dolazi do tvrdnje da taj cilj nije ostvaren jer se izvršene promene (naročito reforma školstva iz sedamdesetih godina) ne mogu smatrati zadovoljavajućim. Čak i ako se usvoji ocena da su ponuđene promene predstavljale izvesne pozitivne pomake, oni su do kraja poništeni dvema krupnim negativnim posledicama: prvo, razbijanjem jedinstvenog jugoslovenskog sistema obrazovanja i vaspitanja; i drugo, uvo-

---

*) Prof. dr Danilo Z. Marković: *Obrazovanje za budućnost*, Prosvetni pregled, Beograd, IRO „Prosveta”, Niš, 1989.

đenjem koncepta usmerenog obrazovanja, za koji nema bolje ocene od one koju je sa njemu svojstvenom ironijom dao akademik Pavle Savić (da je to osveta loših đaka). Otuda je više nego opravdan zahtev da se kritičkim promišljanjem postojećeg sistema mora pozabaviti najšira društvena javnost. U tom kontekstu potrebno je ocenjivati i vrednost i aktuelnost viđenja dr Danila Ž. Markovića sakupljenih u ovoj knjizi.

Knjiga *Obrazovanje za budućnost* sastoji se iz tri dela. Prvi deo „Savremenost i obrazovanje” čini šest radova nastalih u vremenu od 1969. do 1989. godine koji su već ranije štampani u časopisima i zbornicima radova. Opređeljujući se za problemski pristup, autor ih ne izlaže po vremenu nastanka, već kao jedinstven odgovor na pitanje naučno-tehničkog progressa i promena u sadržajima i institucionalnom organizovanju obrazovanja. Stoga se kao najopštiji okvir za raspravu nudi studija „Naučno-tehnički progres, promene u sadržaju rada i obrazovanje” (iz 1988. godine) u kojoj se izlažu osnovne ideje i autorska viđenja koncepta dugoročnog i sveobuhvatnog programa obrazovanja. Taj koncept je saobražen zahtevima treće naučno-tehnološke revolucije koja dovodi do snažnog razvoja proizvodnih snaga i bitnih promena u sadržaju ljudskog rada. Temeljna analiza osnovnih društvenih posledica i projekcija budućnosti koje se grade na zahtevima naučno-tehničkog progressa, ističe autor, u prvi plan stavljaju (1) potrebu za sadržajima širokog, bazičnog obrazovanja u skladu sa ostvarenim i očekivanim promenama u sadržaju rada, a sa stanovišta racionalnog korišćenja proizvodnih snaga i povećanja produktivnosti rada i (2) potrebu za takvim programskim sadržajima koji će voditi računa o zahtevima sadašnjosti (i još više budućnosti) za humanističkim komponentama obrazovanja koji bi doprneli humanizaciji rada i društvenih odnosa uopšte. Ovim se postiže, makar i samo u implicitnoj formi, uverljiva kritika ranijih reformskih zahvata koji su doveli do parcijalizovanih i iskrivljenih programskih sadržaja i institucionalnih oblika obrazovanja upravo suprotnih tendencijama obrazovanja za budućnost.

Autor uzima u obzir sve okolnosti od kojih se mora poći pri koncipiranju obrazovnih sadržaja za budućnost i u budućnosti:

„*Prvo*, promene koje nastaju u sadržaju rada zahvataju sve sfere rada a ne samo rad u materijalnoj proizvodnji; *Drugo*, koncipiranje obrazovnih sadržaja mora uvažavati dinamičnost promena u sadržaju rada; *Treće*, obrazovni sadržaji treba da se zasnivaju na naučnim saznanjima i uvažavaju razvoj i trendove

razvoja nauke i tehnike; *Četvrto*, obrazovanje će u sve manjoj meri biti delatnost 'izvan rada' i 'za rad' a sve više sama radna delatnost, koja je neophodna za produktivno korišćenje proizvodnih snaga; *Peto*, promene u karakteru obrazovanja i njegovo shvatanje kao radne delatnosti zahtevaće i dovešće do značajnih promena u institucionalizovanim oblicima za sticanje obrazovanja." (str. 23—24).

Iste ideje, uz ponavljanja koja, čini se, ponekad nisu mogla da budu izbegnuta, dalje su elaborirane u članku *Savremene promene u sadržaju rada i visoko obrazovanje* u kome je analiziran i kritički preispitivan ovaj bitan segment ukupnog obrazovnog sistema. Rasprava se temelji na jednoj klasičnoj kontroverzi o odnosu specijalizacije i univerzalnosti obrazovanja o čemu autor zaključuje ... „promenama u sadržaju rada, proizvodne snage koje nastaju sa naučno-tehničkom revolucijom, a naročito razvoj automatizacije, stvaraju mogućnost da specijalizacija ne protivureći univerzalnosti već je i pretpostavlja...” (str. 29). S druge strane, predložena rešenja neposredno izvire iz ranije postavljenog odnosa između obrazovanja kao radnog procesa i sadržaja rada. U tom kontekstu, ističu se i razmatraju tri osnovne aktivnosti univerziteta: prvo, u sklopu naučno-istraživačkog rada kao sastavne komponente obrazovnog procesa, univerzitet je dužan da istražuje promene u sadržaju rada koje nastaju kao posledica integrisanja nauke u proizvodne snage i proces rada, da bi svoje obrazovne sadržaje koncipirao upravo na temeljima tih i takvih istraživanja; drugo, konceptom visokog obrazovanja neophodno je uspostaviti sklad, kako po obimu tako i po sadržaju saznanja, između specijalnosti za pojedine radne funkcije i univerzalnosti obrazovanja, i treće, predloženi sadržaji rada moraju se više i adekvatnije saobražavati ukupnom „okruženju”, tj. društvenoj politici.

U dva članka koja slede, posebno se tretira problem naučno-istraživačkog rada na univerzitetu. i to, u kontekstu osavremenjavanja visokoškolskog obrazovanja (*Naučno-istraživački rad nastavnika visokih škola i osavremenjavanje visokog obrazovanja*) i uspostavljanja veza između univerziteta i naučno-istraživačkog rada u privredi (*Univerzitet i naučno-istraživački rad u privredi*). U ovim radovima, kao i u tekstu *Obrazovanje i produktivnost rada* preispituje se status obrazovnog sistema u društvu, i sa pozicija savremene sociologije rada, uspostavlja veza između univerziteta i društvenih potreba, s jedne strane i ostvarenih funkcija osavremenjenog univerziteta (sa naglašenom naučno-istraživačkom komponentom obrazovnog procesa) i pozitivnih društvenih promena, s druge strane.

U radu *Ekspanzija visokog školstva i neka pitanja izbora visokoškolskih nastavnika* kojom se zaokružuje prvi, više teorijski pristup sistemu obrazovanja i vaspitanja iznosi se obilje podataka koji svedoče o intenzivnom trendu širenja mreža visokoškolskih institucija, koji karakteriše veliki broj zemalja i koji, prirodno, nije zaobišao ni Jugoslaviju. Proces demokratizacije univerziteta koji nužno prati ili prosto sledi njegove ekspanzije, predstavlja nesumnjivo izraz pozitivnih kretanja, ali time sistem obrazovanja nije lišen teškoća pa i pojava koje se mogu označiti kao kriza obrazovanja. Jedan od problema, kome autor posvećuje naročitu pažnju, vezan je za određivanje profila visokoškolskih nastavnika u skladu sa potrebama društva i u uslovima snažne ekspanzije visokog školstva. Uz sistematsku analizu uslova koji su doveli do procesa širenja mreža fakulteta i univerziteta, navedene su i preporuke kojih se valja držati pri izboru visokoškolskog kadra. Ove početne ideje konzistentno su ugrađene u projekt nove reforme obrazovanja koji je izložen u drugom delu knjige.

Autor u središnji deo knjige situira raspravu o suštini reforme obrazovanja u nas (posebno u SR Srbiji) tako što obrazlaže teorijska i idejno-politička polazišta te reforme sadržana u osnovnim rešenjima Nacrta zakona. Suština stavova koje zagovara proističe iz osnovnog opredeljenja da reforma obrazovanja predstavlja značajan segment i, u određenom smislu, pretpostavku uspešnog ostvarivanja celokupne reforme društva, da je obrazovanje bitan faktor (resurs) društvenog razvoja te da je neophodno ostvariti jedinstveni sistem ukupnog obrazovanja i vaspitanja na teritoriji čitave Republike. Ovi reformski stavovi izvedeni su iz temeljne kritike postojećeg sistema obrazovanja proisteklog iz Zakona o usmerenom obrazovanju.

Promene u obrazovanju trebalo bi da omogućе usaglašavanje obrazovnog procesa sa potrebama društva, ali i da stvore uslove za zadovoljavanje potreba pojedinca za permanentnim sticanjem znanja čiji obim i formu određuju u prvom redu zahtevi naučno-tehničkog progresu. Pored najopštijih načelnih stavova vidljiv je napor da se bliže odrede i neka bitna mesta koja slede tokove reformskih promena. U tom kontekstu traži se odgovor na niz *posebnih* pitanja: racionalizacija mreže visokog školstva i njegova demonopolizacija, status novoobrazovanih fakulteta, očekivane interfakultetske promene, racionalnije povezivanja i „ukrupnjavanje” studija itd.

Ipak, čini se da je na ovom mestu izostao izraženiji autorski kritički stav u obliku odre-

đene skepse, naučne rezerve, pretpostavljenih teškoća i sl. u odnosu na ostvarivanja u načelu ispravnih principa kroz postojeću zakonsku regulativu. A da je nekih problema bilo (i tek će ih biti) pokazuje burna javna rasprava. Zato je više nego dobrodošao treći deo knjige u kojoj se autor dr Danilo Ž. Marković pojavljuje u ulozi političkog zvaničnika, čoveka zaduženog upravo za resor obrazovanja, pozvanog da zadovolji radoznalost najšire kulturne i društvene javnosti o budućnosti našeg obrazovnog sistema.

Zasnovan stav naučnika, združen sa odlučnošću političara kod čitaoca budi nadu u bolju budućnost obrazovanja čiji će preobražaj doпрineti bržem i sadržajno bogatijem ostvarivanju ukupne društvene reforme.

Najzad, nemoguće je zaobići ocenu da je publikacija dr Danila Ž. Markovića *Obrazovanje za budućnost* jedna od retkih knjiga koje se pojavljuju pravovremeno (ili gotovo prevremeno, jer prethodi započetoj reformi obrazovanja, bar na planu zakonske regulative) iz čega proističe njena prva, početna vrednost. Ona uspešno ujedinjuje sociološko, politikološko i društveno-političko promišljanje jednog od najvitalnijih problema savremene društvene stvarnosti, a zahvaljujući svojoj neuobičajenoj strukturi doživljava se kao zanimljivo i lako čitljivo štivo koje može da privuče pažnju najšire, ne samo akademske javnosti.